

دانشگاه امام نور

فقه تطبیقی (وصیت - ارث)

(در سینه فقه و مبانی حقوق اسلامی)

دکتر حمید مسجدسرای

سرشناسه	:	مسجدسرای، حمید، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدید آور	:	فقه تطبیقی (وصیت-ارث)
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	دوازده، ۲۵۳ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور؛ ۲۰۷۰. گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی؛ ۱/۹۹
شابک	:	2 - 0116 - 14 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبای مختصر.
یادداشت	:	فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
یادداشت	:	کتابنامه: ۲۵۳-۲۵۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.
شناسه افزوده	:	دانشگاه پیام نور
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۷۸۸۶۳۵

دانشگاه پیام‌نور

فقه تطبیقی (وصیت-ارث)

و ل ف: حمید مسجدسرای

ویراستار علمی: دکتر محمدحسن شیبانی‌فر

ویراستار ادبی: منیره حکمت‌شعار

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول اردیبهشت ۱۳۹۴

شابک: ۲ - ۰۱۱۶ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0116 - 2

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و ... بدون اخذ مجوز کتبی از مرکز چاپ و توزیع دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۶۷۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار

۴

بخش اول: وصیت

۱

اهداف یادگیری

۱

فصل اول: مباحث مقدماتی

۳

مبحث اول: تعریف وصیت

۳

مبحث دوم: بررسی ماهیت وصیت

۱۳

مبحث سوم: ادله‌ی مشروعیت وصیت

۱۵

مبحث چهارم: اقسام وصیت

۱۹

مبحث پنجم: ارکان و شرایط وصیت تملیکی

۲۰

گفتار اول: ارکان وصیت تملیکی

۲۱

گفتار دوم: شرایط موصی

۲۲

گفتار سوم: شرایط موصی‌له

۳۳

گفتار چهارم: شرایط موصی‌به

۴۶

مبحث ششم: ارکان و شرایط وصیت عهدی

۶۱

گفتار اول: ارکان وصیت عهدی

۶۱

گفتار دوم: شرایط وصی

۷۲

سؤالات خودآزمایی فصل اول

۸۹

فصل دوم: احکام وصیت

۹۳

اهداف یادگیری

۹۳

مبحث اول: وصیت برای وارث

۹۳

مبحث دوم: وصیت برای قاتل

۹۷

مبحث سوم: وصیت برای کافر ذمی و حربی

۹۹

۱۰۲	مبحث چهارم: وصیت برای اجنبی به مثل سهم فرزند موسی
۱۰۵	مبحث پنجم: وصیت در راه خدا
۱۰۷	مبحث ششم: شرط زنده بودن موسی له
۱۱۱	مبحث هفتم: جواز اجازه‌ی ورثه در زمان حیات موسی
۱۱۵	مبحث هشتم: انتقال ملکیت به موسی له به محض فوت موسی
۱۱۸	مبحث نهم: فوت موسی، زمان سنجش ثلث ترکه
۱۲۴	مبحث دهم: وصیت به جزء اموال
۱۲۷	مبحث یازدهم: وصیت به سهمی از اموال
۱۳۰	مبحث دوازدهم: وصیت به کثیری از اموال
۱۳۲	مبحث سیزدهم: وصیت متضاد (مخالف)
۱۳۵	مبحث چهاردهم: تعدد و تراحم وصایا
۱۴۴	مبحث پانزدهم: تصرفات مریض
۱۵۲	مبحث شانزدهم: جمع بین بخشش منجز و معلق
۱۵۴	مبحث هجدهم: تعاد اوصیاء
۱۶۰	مبحث هجدهم: وصیت به زن
۱۶۲	سؤالات و ردائش در فصل دوم
۱۶۹	بخش دوم: ارث
۱۶۹	اهداف یادگیری
۱۷۱	فصل اول: مباحث مقدماتی
۱۷۳	مبحث اول: ترکه و حقوق متعلق به ارث
۱۷۵	مبحث دوم: اسباب ارث
۱۷۷	مبحث سوم: اقسام وراثت
۱۷۸	گفتار اول: در مذهب امامیه
۱۷۸	گفتار دوم: در مذاهب اهل سنت
۱۸۲	مبحث چهارم: موانع ارث
۱۹۳	مبحث پنجم: حجب
۲۰۱	فصل دوم: احکام ارث
۲۰۱	اهداف یادگیری
۲۰۲	مبحث اول: توارث مسلمان و کافر
۲۰۴	مبحث دوم: حجب مادر توسط اخوه
۲۰۵	مبحث سوم: ارث پدر و دختر یا دختران
۲۰۷	مبحث چهارم: ارث اولاد اولاد
۲۱۰	مبحث پنجم: ارث مادر با وجود زوج
۲۱۲	مبحث ششم: ارث دختران یا خواهران متوفی

۲۱۳	مبحث هفتم: ارث جلده
۲۱۶	مبحث هشتم: ارث زوج یا زوجه منحصر به فرد
۲۱۹	مبحث نهم: ارث زوجہ
۲۲۲	مبحث دهم: عول
۲۲۸	مبحث یازدهم: تعصیب
۲۳۶	مبحث دوازدهم: ارث خنثی
۲۳۹	مبحث سیزدهم: ارث متوارثین در یک زمان

۲۴۷	پاسخنامه
۲۵۱	کتابنامه

پیشگفتار

فقه تطبیقی که از آن به «فقه مار» نیز تعبیر می‌شود، به بررسی و مقایسه‌ی آراء و نظریات فقهی فقهای امامیه و مذهب چهارگانه‌ی اهل سنت می‌پردازد تا خاستگاه‌های اشتراک و اختلاف فتاوی فقهی مذاهب اسلامی در موضوعات گوناگون فقهی تبیین گردد؛ یکی از اندیشمندان در این خصوص چنین آورده است: حقوقِ مقارن و فقهِ مقارن دارای دو معنی است و در نتیجه برای آن دو تعریف در کتب فقه و حقوق دیده می‌شود:

در یک تعریف مراد از آن گردآوری آراء و فتاوا، گوناگون فقهی در مسائل گوناگون است در یک سطح، بی‌آن‌که میان آنها سنجش و اندازه‌به‌کار رود. فقه و حقوق مقارن به این معنی اهمیت چندانی ندارد؛ چه این‌که ایراد و طرح آراء فقهی مختلف بی‌آن‌که با هم سنجیده شوند و درباره‌ی آنها اظهار نظر شود، پندار مفایده نخواهد بود.

فقه و حقوق مقارن در تعریف دیگر، افزون برآن‌چه در تعریف پیشین گفته شد، چنان است که میان آن آراء و فتاوی و براهین هر یک، سنجش و ارزشیابی به‌کار گرفته می‌شود و از آن میان هر رأی و فتوایی که دارای دلیلی محکم‌تر و ارزنده‌تر و با مصالح عمومی سازگارتر است، برگزیده می‌شود.

فقه و حقوق مقارن به این معنی است که توجه فقهای بزرگ همه مذاهب را به خود معطوف داشته و روز به روز در مجامع علمی اهمیت و اعتبار بیشتری کسب می‌کند و هرگاه فقه مقارن به‌طور مطلق گفته شود، این معنی از آن اراده شده و به ذهن

مبادرت می‌کند. فقه مقارن در این معنی به علم خلاف یا خلافتیات نزدیک است؛ اگرچه میان این دو تفاوت بزرگی به چشم می‌خورد. اما در فقه خلاف هم مانند فقه مقارن، جمع‌آوری و مقایسه‌ی آراء فقهی وجود دارد ولی دانشمند فقه خلافتی، خود را موظف می‌داند تا رأیی را که خود اجتهاد کرده یا رأیی را که رأی امام مذهب اوست، به کمک ادله تأیید و اثبات کند و آراء دیگر را هر چند به صواب نزدیک‌تر هم باشند، باطل و منهدم سازد».

سطور مذکور بخشی از مقاله «فقه مقارن»، نوشته استاد فرهیخته، دکتر «علی‌رضا فیض» بود که در مجله‌ی مقالات و بررسی‌ها به سال ۱۳۵۸ به چاپ رسیده است. اما در حوزن آثار و منابعی که در زمینه‌ی فقه مقارن یا فقه تطبیقی در دسترس می‌باشد، به جرات می‌توان ادعا کرد که از تعداد انگشتان دست فراتر نمی‌رود؛ علاوه بر آثاری نظیر «بدایه المجتهد و نهیه المقتصد» تألیف ابن رشد قرطبی و کتاب «الفقه علی المذاهب الأربعة» تألیف عبدالرحمن الجزیری که از علمای اهل سنت می‌باشد، در میان امامیه، کتاب الخلاف شیخ طوسی، یکی‌ترین منبعی است که در موضوع فقه مقارن به تحریر درآمده است و در فصل بیست و نهم آرای فقهی امامیه و نظرات فقه‌های اهل سنت، استقراء کامل، آن هم در تمامی ابواب فقهی صورت گرفته است؛ البته از کتاب مختلف الشیعه تألیف علامه حلی نیز نباید بگذریم؛ در جمع‌آوری و تطبیق نظرات و آراء فقه‌های امامی، در نوبه‌ی خود بی‌نظیر است.

اما بی‌گمان یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی معاصر که در موضوع فقه مقارن، تلاش‌های وافر کرده و آثار گران‌بهای عرضه داشته است، استاد «محمدجواد مغنیه» است. کتاب‌هایی نظیر: «الفقه علی المذاهب الخمسه النجاشی الشرعیه علی المذهب الإمامیه، الزواج و الطلاق علی المذاهب الخمسه و الوصایا و التوارث علی المذاهب الخمسه» از جمله آثار مکتوب ایشان در موضوع مذکور است. ترجمه‌ی بخش اول کتاب الفقه علی المذاهب الخمسه چند سال قبل، توسط این‌جانب به همراه یکی از دوستان اهل قلم، توسط انتشارات ققنوس راهی بوستان کتاب شده و اخیراً نیز انتشارات بهینه به چاپ جدید آن اهتمام ورزیده است.

جهت اطلاع آن دسته از علاقه‌مندانی که سودای مطالعه و تحقیقات بیشتری در باب این موضوع در سر دارند، کتاب دروس فی الفقه المقارن نوشته‌ی آیت‌الله محمد

ابراهیم جناتی نیز معرفی می‌گردد. البته نویسندگان و پژوهشگران اهل سنت نیز در این زمینه آثار متعددی ارائه کرده اند؛ به عنوان نمونه کتاب المبادئ الشرعیه و القانونیه فی الحجر و النفقات و الموارث و الوصیه تألیف محقق برجسته‌ی لبنانی دکتر صبحی رجب المحمصانی را می‌توان نام برد که به طور عالمانه علاوه بر آراء مذاهب فقهی اهل سنت، نظرات فقه جعفری و نیز احکام مجله الاحکام العدلیه را نیز در این کتاب جمع‌آوری کرده است که توفیق ترجمه و البته چاپ این کتاب توسط انتشارات دانشگاه سمنان برای حقیر با همکاری همان مترجم کتاب قبلی حاصل شد.

اما قبل از مطالعه کتاب حاضر، ذکر چند نکته درباره‌ی آن ضروری به نظر می‌رسد:

۱. این اثر به عنوان منبع اصلی در درس فقه تطبیقی دانشجویان رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی در مقطع کارشناسی ارشد و به ارزش ۲ واحد و براساس سرفصل مصوب، (ابواب وصیت و ارث) تدوین شده است.

۲. منبع اصلی تدوین این اثر، مطابق سرفصل مصوب، کتاب «الخلافا» تألیف شیخ طوسی است؛ اما از این کتاب مباحث مهم‌تر و کاربردی‌تر انتخاب گردیده و متن عربی هر بحث نیز با ذکر ارجاع به همان کتاب، به بیان مقدمه‌ی ورود به مباحث آورده شده است.

۳. در قسمت شرح و توضیح مطالب، هدف مؤلف، آشنا کردن دانشجویان با مبانی و آراء فقهی فقهای امامیه و اهل سنت بوده و تلاش شده است تا علاوه بر ذکر اقوال گوناگون، ادله‌ی احکام نیز بیان گردد. از این رو در بخش مربوط به ارث، از متن عربی کمتری استفاده شده است.

۴. شماره‌ای که پیش از متن عربی مباحث، درج شده، همان شماره‌هایی است که در کتاب خلافا شیخ طوسی عنوان شده و آدرس آن نیز آورده شده است.

در پایان از کلیه‌ی اساتید، صاحب نظران و اصحاب قلم تقاضا می‌شود تا لغزش‌ها و کاستی‌های موجود در کتاب را بر حقیر ببخشایند و ما را از انوار هدایت خود بی‌نصیب نفرمایند.